

Vanaf het stadhuis naar links, over de Breestraat. Tweede steeg rechts: Ketelboestersteeg. Aan het einde van de steeg naar links: Langebrug.

Voor een bezoek aan pand 4 (vm. politiebureau, wandelroute) niet links, maar schuin rechtdoor, de Zonneveldstraat in.

U fietst de Langebrug uit en gaat dan naar rechts. Over de brug naar links. Aan uw rechterhand ligt het **Heilige Geesthofje**.

Naast het Heilige Geesthofje staat het vm. Sijthoffgebouw uit 1908 van architect W.C. Mulder, opgetrokken in een strakke variant van de jugendstil. Zoals te lezen valt op de gevel diende het gebouw als kantoor voor uitgeverij Sijthoff, maar ook voor het Leidsch Dagblad (pand 29) dat hier tot 1917 werd geproduceerd. Het huidige leistenen portaal dateert uit 1960.

Heilige Geesthofje

za • Beperkte toegang tot hof en regentenkamer

27

Heiligen Geesthofje 1-16

De naam van dit hofje verwijst naar de stichter, Cornelis (van) Sprongh, én naar de duif (symbool van de Heilige Geest) die te zien was in de daklijst van zijn chique woning aan de Breestraat. Sprongh kwam uit een rijke katholieke familie en had geen nageslacht. In 1690 stelde hij dan ook een testament op waarin hij liet vastleggen dat het huis met de duif een woonhuis moest worden voor zeven oude vrouwen, weduwen of ongehuwden ouder dan vijftig jaar. Tegen de geest van het testament in werd er hoogstwaarschijnlijk niet veel onderhoud gepleegd aan het huis want rond 1850 was het totaal vervallen.

De regenten bouwden daarom een nieuw hofje op de hoek van de Koepoortgracht (huidige Doezastraat) en het Rapenburg. Het ontwerp kwam van de Leidse architect Theodoor Molkenboer, onder meer bekend van de rooms-katholieke Harteburgkerk aan de Haarlemmerstraat. In 1851 verhuisden de bewoonsters naar hun nieuwe onderkomen. Dit hofje werd in twee fasen (1920-1921 en 1925-1927) vervangen door nieuwbouw naar ontwerp van het Leidse architectenduo Leo en Jan Van der Laan. Het nieuwe complex kreeg een U-vormige plattegrond. De aan de Doezastraat gelegen langste vleugel heeft twee bouwlagen onder een licht overkragende schildkap. De opzet van de gevels is zakelijk en verwijst naar de traditionele Oudhollandse stijl die we ook tegenkomen in

Architectenbureau Van der Laan, ontwerptekening Heilige Geesthofje, 1926 (NAi)

het Barent van Namenhofje (pand 28): rechthoekige en gekoppelde vensters, luiken, decoratieve metselverbanden en een brede daklijst. De gestileerde duif op de sluitsteen van het rondbogige toegangsportaal herinnert nog aan de oorsprong van het hofje. Boven het portaal zijn ook de naam en het wapen van de stichter, Cornelis Sprongh, te zien. Inwendig is vooral de regentenkamer de moeite waard. Deze werd onlangs gerestaureerd.

Vanuit het hofje naar rechts en dan tweede straat links: Hoefstraat. Links vindt u het **Barent van Namenhofje**.

Het 'oude' Barent van Namenhofje aan het begin van de 20ste eeuw (foto: RAL)

Vanuit het hofje linksaf en vervolgens twee keer naar rechts. U rijdt dan op de Jan van Houtkade. Bij de kruising met de Doezastraat links af en direct na de brug naar rechts, de Witte Singel op. U rijdt links van het water.

Barent van Namenhofje

za • Beperkte toegang tot regentenkamer

28

Hoefstraat 12

De tekst boven de toegangspoort verwijst naar de stichter van het hofje: Barend van Namen. In december 1728 verwierf hij bij een openbare verkoping een bestaand complex van twaalf huisjes in een poort aan de Kijfhoek (nu Hoefstraat). In diezelfde maand had hij bij testament laten vastleggen dat hij een hofje wilde stichten voor gereformeerde, kinderloze echtparen ouder dan vijftig jaar. Barend moet een voorgevoel hebben gehad: amper een maand na zijn aankoop overleed hij. Het hofje werd in 1730 in gebruik genomen. Kwam een van de echtelieden te overlijden, dan mocht de langstlevende in het hofje blijven wonen. Woonde er in het hofje echter nog een alleenstaande van hetzelfde geslacht, dan moesten de twee gaan samenwonen. De bewoners konden uit hun woning gezet worden als ze 'van quaad, ofte ongemakkelijk gedrag ofte leeven' waren.

De gevelsteen toont ook de wapens van twee regenten: A. Clignet en F.W. Doornik. Waarschijnlijk lieten zij in 1788 het hofje opknappen. 120 jaar later pakte hun opvolger Carel Pape het grondiger aan. Het hofje werd gesloopt. Architect W.C. Mulder kreeg de opdracht een geheel nieuw hofje te ontwerpen en dat staat er nog steeds. Hij deed dat in een traditionele bouwstijl met pannendaken, buitenluiken en ramen met roedeverdeling.

De bewoners gingen er wel op vooruit. Het oude hofje bestond uit een steeg met aan weerszijden zes huisjes. Mulder kreeg een groter bouwterrein tot zijn beschikking en kon de twaalf nieuwe woningen rond een open ruimte groeperen. Bovendien plaatste hij die in- en uitspringend ten opzichte van elkaar en zag zo kans een suggestie van grote ruimte te creëren. Het hofje stond daarom al gauw bekend als het 'villahof'.

In de regentenkamer vinden we de wapens Clignet en Doornik weer terug, dit keer als gipsen reliëf boven de schoorsteenmantel onder het alziend oog van God. Het dateert waarschijnlijk uit 1788 en werd na de nieuwbouw van 1915 blijkaar opnieuw geplaatst. Bijzonder is ook het fraaie behang uit vermoedelijk 1915. Na jarenlang als rommelhok en fietsenstalling te zijn gebruikt, werd de kamer in 2005 weer in oude luister hersteld.

Links van u ligt de wijk Vreewijk, tot stand gekomen na de uitbreiding van 1896 (p. 26). Waar de singel een bocht naar links maakt, kunt u even stoppen en vanaf het gras kijken naar de 'Draaimolen' (Witte Singel 70-72): een blok van oorspronkelijk drie herenhuizen ontworpen door H.J. Jesse in 1907 (p. 48). De huizen zijn gebouwd op een kwartrond perceel, vandaar de bijnaam. In de rond gesloten vensters op de begane grond van nr. 72 is nog het Jugendstil glas-in-lood te zien.

Aan het einde van de Witte Singel vindt u links het **vm. Leidsch Dagbladgebouw**.

Het Leidsch Dagbladgebouw gezien vanaf het Noordeindeplein, 1958 (foto: A. van Vliet, RAL, Leidsch Dagblad)

vm. Leidsch Dagbladgebouw

za • Prijsvraag voor kinderen (10-12 jr)

Witte Singel 1

Het grillige gebouw op de hoek van de Witte Singel is een opvallende verschijning. Architect Dudok, die later naam zou maken als gemeentearchitect van Hilversum, ontwierp het in opdracht van directeur Sijthoff van het Leidsch Dagblad (zie p. 61). Tot dan toe waren de redactie en de drukkerij gevestigd geweest aan de Doezastraat.

Dudok was gebonden aan de driehoekige vorm van het beschikbare terrein. Hij ontwierp een hoog, vierkant hoofdgebouw met een driehoek aan de zijde van de Witte Singel en een rechthoek die parallel loopt aan het water langs de Maliebaan.

De dagelijkse leiding over de bouw kwam in handen van architect J.J.P. Oud, toen lid van kunstenaarsgroep De Stijl en bekend van Café de Unie in Rotterdam. W.C. Brouwer ontwierp verschillende ornamenten die samen met de glas-in-loodramen iets vertellen over de functie van het gebouw en de krant in het algemeen. De hanen vanaf de Malie-

baan te zien aan de buitenzijde van het gebouw verwijzen naar het nieuws dat in alle vroegte werd verspreid; het Leidsch Dagblad was een ochtendblad. Aan de zijanten van de hoofdingang verbeeldde Brouwer in aardewerk de werkzaamheden van de journalist: spreken en schrijven. De ramen in de grote zaal beneden tonen drie aspecten van de krant: 'kritiek', 'nieuws' en 'advertentie'. Sierlijke smeedijzeren letters geven de naam van de krant aan én de ingang naar de 'tjidingzaal'. Hier kon het publiek haar advertenties opgeven en het laatste nieuws alvast lezen.

Het gebouw laat zien dat Dudok een snelle ontwikkeling doormaakte in deze periode. De invloed van architect Berlage, nog aanwijsbaar in het Bonaventuracollege (pand 20) is vervuild voor een oriëntatie op de Amsterdamse School. De gecompliceerde vorm van het gebouw en de rijke decoratie wijzen daarop. Het is daarmee een van de weinige gebouwen in Leiden die door deze architectuurstroming zijn beïnvloed (zie panden 4 en 14). Na vertrek van de krant is nu het kantongerecht in het gebouw gehuisvest.

Vanuit het vm. Leidsch Dagbladgebouw naar links en aan het einde van de Witte Singel linksaf. Na de brug ligt links de **vm. Ambachtsschool**.

Vanuit de vm. Ambachtsschool naar rechts. De eerste steeg links (na de bloemenkiosk): Weddesteeg.

Voor de demonstraties in de smederij gaat u niet naar links, maar rechtdoor en vervolgens de tweede straat rechts: Oude Varkenmarkt. U vindt de smederij op nr. 4.

Voor het vervolg van de route rijdt u de Weddesteeg uit, de brug over en ter hoogte van Molen De Put naar rechts. U fietst langs de Historische Haven aan het Kort Galgewater.

In de Historische Haven liggen negen schepen die de geschiedenis van de Nederlandse binnenvaart uit de 1ste helft van de 20ste eeuw representeren. Vrijwel al het vrachtvervoer ging over water in zeilschepen. Met de ontwikkeling van de dieselmotor ontstond er een nieuw type binnenvaartschip. Hiervan is een voorbeeld te zien uit ca. 1930.

Aan het einde linksaf, het Kort Galgewater vervolgen.

vm. Ambachtsschool

za

30

Haagweg 4

• Toegang tot de twee trappenhuizen en de directiekamer

- Galerie Kunstcentrum Haagweg 4 geopend, ook op zo 13-17 u
- Vertoning film 'Haagweg door de tijd'
- Demonstraties steenhouwen / letters hakken

Haagweg 4 is een imposant complex waar gedurende bijna honderd jaar leerlingen uit Leiden en omstreken hebben leren timmeren, smeden, metselen, metaal bewerken, etc. De eerste technische dagopleiding in Leiden begint in 1883 in een deel van het oude Caeciliagasthuis in De Camp, maar verhuist tien jaar later naar een nieuw onderkomen aan de Haagweg. Architect Govert van Driel, tevens secretaris van opdrachtgever 'Vereeniging De Practische Ambachtsschool', ontwierp het pand in neo-renaïssancestijl. De directeur krijgt onderdak in de woning links van het schoolgebouw (Haagweg 2).

De groei van de school leidt tot de eerste uitbreiding in 1923 door architect Bernard Buurman (p. 69). Hij voegt zich daarbij naar de stijl van zijn voorganger. In 1939 gaat hij echter een andere weg. Buurmans ontwerp voor de tweede grote uitbreiding is een strak, L-vormig gebouw in een aan de Nieuwe Zakelijkheid verwante stijl. Het is goed te zien vanaf het parkeerterrein rechts. Na de Tweede Wereldoorlog wordt het complex nog verrijkt met een conciërgewoning (1957, Rijn- en Schiekade), een tweede gymnastieklokaal (1983, zijde parkeerterrein) en een groot metsellokaal (1957, zijde parkeerterrein). In 1985 fuseert de school met de gemeentelijke lagere technische school De Nieuwe Vaart, die tot 1992 nog van een aantal lokalen gebruik maakt. Tegenwoordig huisvest het pand meer dan veertig ateliers in beheer bij Stichting De Leidse School die er tevens exposities organiseert.

Herdenkingsraam in de vm. Ambachtsschool, 1948 (foto: Niek Bavelaar)

De leerlingen van de Ambachtsschool hebben altijd een groot aandeel gehad in het onderhoud

Hier kunt u op zaterdag vanaf 15 uur luisteren naar jazz uit de jaren '30, geïnspireerd door *De Stijl*, uitgevoerd door *De Stijlisten* vanuit nr. 7.

Vier deuren verder, op nummer 3, had Theo van Doesburg, een van de grondleggers van *De Stijl*, van 1917-1920 zijn atelier (zie ook pand 10). Hij schilderde hier onder andere enkele gezichten op de nabij gelegen Blauwpoortsbrug (zie p. 81). Het vignet aangebracht in het wegdek voor het huis, werd ontworpen door Vilmos Huszár, medeoprichter van *De Stijl*. Het was bedoeld voor de omslag van het gelijknamige tijdschrift, dat 100 jaar geleden voor het eerst verscheen.

Vanaf het Kort Galgewater rechtsaf de Blauwpoortsbrug op. Direct na de brug naar links. Na de volgende brug naar rechts. Links vindt u het **woonhuis Erato**.

en de afwerking van de gebouwen. Zo zal het meubilair in het voormalig kantoor van de directeur (links van de ingang) door hen zijn vervaardigd. Ter gelegenheid van verschillende jubilea leverden oud-leerlingen diverse memorabilia, waaronder de gebrandschilderde ramen in het rechtertrappenhuis. Tijdens de Open Monumentendagen zijn de twee trappenhuisen opengesteld. De ateliers kunt u bezoeken tijdens de Kunstroute op 22 en 23 september (zie ook de website www.kunstroute-leiden.nl).

Woonhuis Erato

Oude Singel 14

za • Beperkte toegang

zo

31

Het glas-in-lood boven de voordeur en de fraaie betimmering in de gang geven een voorproefje van de verborgen schat die aan de achtertuin grenst. De serre van Oude Singel 14 is een uniek voorbeeld van Jugendstil: vloeiende lijnen geïnspireerd op plantmotieven in uitbundige kleuren, gevat in glas en verbeeld op geglaazuurde tegels, een fraaie overgang vanuit de bedrijvigheid van het huis naar de rust en het groen van de tuin. De lantaarn op het dak zorgt voor extra lichtinval.

Het was J.N. van der Reijden, koopman in bloem en meel, die zijn van oorsprong 17de-eeuwse huis (de gevel dateert uit het einde van de 18de eeuw) rond 1900 volgens de nieuwste trend liet moderniseren. Oorspronkelijk was het houtwerk van de serre geschilderd in tinten groen die goed harmonieerden met de kleuren van het glas-in-lood. Het is goed mogelijk dat Van der Reijden kennis had gemaakt met de Jugendstil bij een bezoek aan het op een steenworp afstand gelegen Stedelijk Museum De Lakenhal. Hier organiseerde conservator Cees Verster, broer van de schilder Floris Verster, in de jaren '90 van de 19de eeuw verschillende spraakmakende tentoonstellingen van eigentijdse kunst, onder andere de Jugendstil.

De naam Erato, naar de Griekse muze van het lied, kreeg het pand waarschijnlijk na 1917 onder de volgende eigenaar, Abraham van der Lyke. Hij vestigde er een kostuumverhuur. Zijn zoon zette het bedrijf voort en had in de serre zijn schildersatelier. Bij zijn pensionering in de jaren '70 werd een groot deel van de kostuumcollectie overgenomen door de Leidse firma Hoppezak.

Een eerdere, min of meer bekende bewoner van het huis was Casper Seijn, klerk in dienst van de stad en tevens amanuensis bij de Bank van Lening. In 1838 bleek hij, mét zijn collega Christiaan Backer en de stadssecretaris Pierre Antoine du Pui, al vanaf 1813 geld uit de gemeentekas achterover te drukken. Het totaal verduisterde bedrag bedroeg zo'n anderhalve ton, meer dan een halve jaarbegroting van de stad.

Serre Oude Singel 14 (foto: Gemeente Leiden)

Een eindje verder vindt u op nummer 28-32 Stedelijk Museum De Lakenhal (niet open-gesteld in het kader van Open Monumentendagen) met een uitgebreide collectie kunst uit de periode die centraal staat tijdens de Leidse Open Monumentendagen. In 1893 werd hier Cees Verster - broer van de schilder Floris Verster - benoemd tot conservator. Hij organiseerde veel tentoonstellingen van niet algemeen aanvaarde, eigentijdse kunst. Hij had er "jolyt in, om Leiden eens famous uit zijn knusse burgerlyke fatsoendelykheid te laten opschrikken". Zo liet hij het Leidse publiek kennismaken met de jugendstil.

Vanuit Oude Singel 14 rechtsaf. Aan het einde rechtsaf, de Nieuwe Beestenmarkt op. Bij de kruising rechtsaf, de Lammermarkt op. Vervolgens bij de splitsing rechtdoor, de Langegracht op. Meteen na de brug over de Mare linksaf, de Korte Mare op. Eerste straat rechts: 3e Binnenvestgracht. Aan het einde vindt u de toegang tot de **vm. fabriek Clos & Leembrugge**.

Voor de tentoonstelling 'Bouwen tussen 1900-1965: Gouden Eeuw van de volkshuisvesting' (za 13-16 u) gaat u vervolgens de Langegracht op. Links, op nummer 70a, vindt u het gebouw van De Sleutels van Zijl en Vliet.

Voor het vervolg van de route fietst u vanaf Clos & Leembrugge terug over de 3e Binnenvestgracht. Aan het einde rechtsaf en dan over de brug naar links, de Maresingel op. Bij de stoplichten naar rechts. U rijdt vervolgens onder het spoorwegviaduct door en komt op de Rijnsburgerweg. Tweede weg rechts: Mariënpoolstraat. Links vindt u de **kapel van het Bonaventura College**.

Keer terug naar de Rijnsburgerweg en ga daar rechtsaf.

U rijdt langs De Keet, het woonhuis en kantoor van architect H.J. Jesse uit 1905-06 (p. 48, Rijnsburgerweg 35).

Voor een bezoek aan de Pauluskerk in Oegstgeest fietst u bij de rotonde rechtdoor. Bij de stoplichten rechtsaf, de Warmonderweg op. De kerk bevindt zich links (p. 91).

vm. fabriek Clos & Leembrugge

za • Alleen met rondleidingen (elk half uur)

32

3e Binnenvestgracht 22

Dit gebouw tussen de 3de Binnenvestgracht en de Maresingel herinnert aan de bloei van de Leidse textielindustrie. Het huisvestte de sajete- en garensponnerij van Clos & Leembrugge en maakte onderdeel uit van een heel industrieel complex op deze plek. Architect B. Buurman (pand 24, p. 69) maakte het ontwerp; de bouw begon in 1939, maar werd pas na de Tweede Wereldoorlog voltooid.

Op de begane grond bevond zich de grote productiehal, verlicht door een rij vensters. De gevel aan de Maresingel volgt de loop van het water en eindigt in een monumentaal hoek-oplossing waarin zich het trappenhuis bevond. Het pand was een van de eerste in Nederland waarin voor die tijd moderne prefab-schokbetonelementen werden toegepast. In de jaren '70 verplaatste de productie zich naar Veenendaal en kwam het complex leeg te staan. De vm. spinnerij werd onderdeel van de plaatselijke elektriciteitscentrale van de stedelijke lichtfabrieken, het huidige nuon en onderging verscheidene aanpassingen. In februari 2007 kocht woningstichting Portaal het gebouw en doopte het om tot Nieuwe Energie. Architect van Stigt uit Amsterdam tekende voor de renovatie en herontwikkeling. De monumentale textielfabriek wordt op dit moment grondig verbouwd. Eind 2007/begin 2008 opent Nieuwe Energie haar deuren als een bijzonder soort bedrijfsverzamelgebouw met een dak- en thuislozenopvang, innovatieve bedrijven in de communicatiesector en als onderkomen van Portaal zelf. Verder biedt het mogelijkheden tot horeca, tentoonstellingen en congressen.

Vm. fabriek Clos & Leembrugge, gezien vanaf de Maresingel (foto: Joop Gijsman)

Kapel Bonaventura College

za • Za 16 u inloopconcert: William Byrd Vocaal Ensemble o.l.v. Nico van der Meel

33

Mariënpoolstraat 6

Toen de rooms-katholieke HBS voor jongens St. Bonaventura in 1927 zijn intrek nam in de voormalige Zeevaartschool aan het Noordeinde, beschikte de school niet over een kapel. Voor de voormalige zeebonken misschien niet zo bezwaarlijk, voor de staf en de leerlingen natuurlijk wel. Groot was daarom de vreugde toen 'Bona' in 1933 een eigen gebouw kreeg aan de Mariënpoolstraat. De nieuwe behuizing bestond uit drie gedeelten: het Franciscaner klooster, de school, en een nieuwe kapel als symbool voor de verbinding tussen geloof en wetenschap.

Het Haags architectenbureau Thunnissen en Hendricks leverde een bouwontwerp en op 19 april 1933 kon de provinciaal van de Franciscanen klooster en kapel inzegenen. De kapel was ruim genoeg voor de hele schoolbevolking, die enkele keren per week de H. Mis moest bijwonen. Wie zonder reden verzuimde, werd op het matje geroepen en kon rekenen op een behoorlijke uitbrander.

De inrichting van de kapel was sober, maar had toch een duidelijk rooms-katholiek karakter. Stadspatroon Petrus en de beschermheilige van de school Sint Bonaventura kregen een plaats aan de gevel.

Hoewel de buurtbewoners kerkrechtelijk behoorden tot de Willibrordparochie in Oegstgeest, gingen zij op zondag graag naar de kapel. De zaak liep zo hoog op dat de pastoor van de Willibrord zelfs de bijdrage aan de school introk, waarschijnlijk als compensatie voor de collectegelden die hij misliep.

Na de secularisering in de jaren '60 en '70 van de vorige eeuw, werd steeds duidelijker dat een kapel in een middelbare school niet meer aan een behoefte voldeed. De ruimte werd in 1982 omgevormd tot een bibliotheek. Na de laatste renovatie in 2005 doet de kapel dienst als muzieklokaal.

Voor een vervolg van de Leidse fietsroute bij de rotonde linksaf, de Wassenaarseweg op. Aan uw linkerhand vindt u op nummer 56 het zogenaamde Gortergebouw met daarachter het **Boerhaavekwartier**.

Boerhaavekwartier

Wassenaarseweg 56-64

- De verschillende panden zijn niet opengesteld, maar wel opgenomen in de fietsroute Leiden west
- Door bouwwerkzaamheden kan het terrein minder goed bereikbaar zijn

Detail sculptuur entree vm. Laboratorium voor Fysiologie (foto: Leo Gräper)

Vervolgt u de Wassenaarseweg, dan komt u uiteindelijk uit bij kasteel Endegeest in Oegstgeest. Zie voor de panden en routes in Oegstgeest p. 90 en verder.

Wilt u terug naar het Leidse stadhuis, fiets dan terug over de Wassenaarseweg richting de rotonde. Sla hier rechtsaf. Rij onder het spoorwegviaduct door. Na de brug over het water, nog vóór de molen, rechtsaf. Bij de zonnewijzer rechtdoor de Beestenmarkt op. Deze gaat over in Turfmarkt en Prinsessekade. U komt uit bij het Kort Rapenburg. Hier gaat u linksaf de Breestraat in.

Rechts, op nr. 65, ziet u een gevel uit ca. 1900 met een uitbundige Jugendstildecoratie. Het pand was destijds een 'Handel in Fijne Vleeswaren' van slager E. Noack. De voorstellingen in zogenaamd sgraffioreliëf verwijzen naar deze functie.

Na 300 meter vindt u aan uw linkerhand het stadhuis.

Het Boerhaavekwartier maakt deel uit van het stadsdeel Leeuwenhoek, een voormalig polderterrein tussen het Centraal Station en de A44. Vanaf het einde van de 19de eeuw werd dit gebied geleidelijk bij de stad getrokken. De bouw van het, inmiddels weer afgebroken, complex van het Academisch Ziekenhuis vanaf 1914 versnelde dit proces. Het Boerhaavekwartier werd in de 20ste eeuw de locatie van verschillende medische laboratoria van de Universiteit Leiden.

Fietsend over de Wassenaarseweg komt u als eerste bij het **Gortergebouw** (Wassenaarseweg 56, niet opengesteld). Het dankt zijn naam aan prof. dr Evert Gorter (1881-1954), de eerste docent kindergeneeskunde in Leiden en nauw betrokken bij de bouw van het pand. Het oudste deel is twee verdiepingen hoog en heeft een dienstwoning op de kopse kant (rechts). Mogelijk treft u daar tijdens de Open Monumentendagen de huidige bewoner die u meer kan vertellen over het gebouw.

Architect ir. H.F. Mertens ontwierp het pand in 1940 voor het Nederlands Instituut voor Preventieve Gezondheidszorg. Deze instelling ging in 1965 op in RNO, de huidige eigenaar van het gebouw. Midden jaren '50 werd er een tweede bouwdeel van vier verdiepingen van dezelfde architect aan toegevoegd. Typerend voor Mertens is de sobere, functionele bouwstijl. De decoratie bij zijn gebouwen beperkte zich meestal tot de entreepartij, zoals ook hier het geval is. De entree van het Gortergebouw wordt gemarkeerd door twee forse, uit zandsteen gehouwen beelden met attributen en symbolen. Zij verbeelden De Hoop (de vrouw links) en De Zorg (de man rechts) en zijn vervaardigd door beeldend kunstenaar prof. L.O. Wenckebach (1895-1962).

Direct na het Gortergebouw fietst u linksaf tussen twee entreegebouwtjes door: een kiosk en de portierswoning, vermoedelijk uit de periode 1920-1930. U komt terecht in een groen gebied met drie vm. medische laboratoria (niet opengesteld). Deze 'Cité Medicale' werd begin jaren '20 aangelegd naar een plan van rijksbouwmeester J.A.W. Vrijman. De medische faculteit moest één geheel vormen met de losse gebouwen van het Academisch Ziekenhuis Leiden die verderop werden gebouwd.

Het **Laboratorium voor Anatomie**, het eerste pand rechts, was in 1923 het eerste onderwijsgebouw op het nieuw ingerichte Boerhaaveterrein. Vrijman kreeg destijds nogal wat kritiek op het ontbreken van fantasie, idealisme en kleinschaligheid in zijn ontwerp. Het gebouw bevatte onder andere ruimtes voor het geven van onderwijs, waaronder de snijzaal, en het Anatomisch Museum. In 1955 werd het gebouw naar de westzijde uitgebreid.

Het **Laboratorium voor Pathologie**, het volgende gebouw rechts, dateert uit 1925 en werd ook door Vrijman ontworpen. Het heeft een fraaie hal met gestileerde ionische zuilen en een monumentaal trappenhuis.

Vanaf de entree van Pathologie gaat u terug naar rechts. Aan uw rechterhand, achter de bouwhekken, ligt het vm. **Laboratorium voor Fysiologie** van architect H.F. Mertens. Hij ontwierp ook het Gortergebouw. Fysiologie werd in 1959 geopend als eerste naoorlogse laboratorium buiten de stad. Tot dan toe was het gehuisvest in het Kamerlingh Onneslaboratorium in het centrum. Net als bij het Gortergebouw beperkt de versiering zich tot de entree. Hier zijn reliëfs en inscripties aangebracht van personen en namen die een rol hebben gespeeld in de ontwikkeling van de Leidse fysiologie. Het gebouw wordt verbouwd, dus mogelijk is de entree daardoor moeilijk te zien.

Begin dit jaar verhuisde de Faculteit der Geneeskunde naar de nieuwbouw naast het LUMC. De drie oude laboratoria krijgen nu een nieuwe bestemming.

U rijdt terug naar de Wassenaarseweg en gaat daar linksaf. Aan uw linkerhand vindt u het **Clusiuslaboratorium** uit de jaren 1957-60 (architect F.E. Röntgen) en 1973 (architecten M.P. Schutte en G.H. Bellaard; het gebouw is niet opengesteld). Het was bestemd voor de Leidse biochemici. Toen deze in de jaren '80 verhuisden naar het verderop gelegen Gorlaeuslaboratorium ging het gebouw het Instituut voor Moleculaire Plantkunde huisvesten. Grotendeels authentiek is de hoofdingang met betonnen trappen en luifel en een voor de tijd karakteristiek in de gevel geïntegreerd kunstwerk. Kijkend door het glas ziet u in het trappenhuis nog een kunstwerk, opgenomen in het stucwerk van de muur en deels aan het oog onttrokken door de kluisjes. Het Clusiuslaboratorium staat op de nominatie om te worden gesloopt.